

Kannakselaisuus pitää tutkia

Kannaksen evakkojen identiteettityötä tutkinut Anneli Ilonen ottaa väitöskirjassaan esiin sen, miten vähän Karjalan kannasta on tutkittu. Hän kiinnittää huomiota siihen, kuinka Kannas ja laajemminkin luterilainen Karjala on jäänyt tuntemattomaksi tieteellisen tutkimuksen kohteena.

Ihmisten henkilökohtaiseen kokemushistoriaan liittyviä näkökulmia ei ole käsitelty muiden kuin rajakarjalaisten osalta toteaa Ilonen. Hänestä Karjalan tutkimus painottuu Suomessa Raja-Karjalan ja Venäjän Karjalan alueisiin ja ihmisiin.

Ilosen mukaan esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitos on keskittynyt pääasiallisesti vielä ortodoksiväestön tutkimukseen. Hän pitää linjausta vinoutuneena, koska ortodoksienemmistöisiä oli rajan taakse jääneistä kunnista vain kuusi. Ne kuuluivat Salmin kihlakuntaan, jossa ortodokseja oli 1939 noin 30 000 eli yli puolet maan ortodokseista. Sen sijaan noin 90 prosenttia nykyisen rajan taakse jääneiden alueiden asukkaista oli luterilaisia.

Tutkimuksen aukkoja paikkaamaan ryhtynyt Ilonen käyttää termiä kannakselaisuus. Hän korostaa, kuinka Kannas eroaa osin merkittävästikin paitsi muusta Suomesta niin myös muusta Karjalasta historiansa, talous- ja yhteiskuntakehityksensä, uskontonsa, kulttuurinsa, kielensä ja asutuksensa puolesta.

Ilosen Lapin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa hyväksytty väitöskirja ”Rajan lapset, identiteettityö Kannaksen evakkojen sukupolvissa” ansaitsee kunnioituksen. Kivennavalla 1930 syntynyt väittelijä on Lapin yliopiston historian vanhin tohtorin tutkinnon suorittanut. Maisteriksi hän valmistui Tampereen yliopistosta 2003. Silloin hän selvitti pro gradu -tutkielmassaan kouluikäisenä sodan kokeneiden siirtokarjalaisten oppimisen vaihtoehtoja.

Väitöskirjassaan Ilonen valottaa, miten nimenomaan kannakselainen identiteetti on välittynyt sukupolvilta toisille. Hän on haastatellut 111 henkilöä, joista vanhimmat kahdeksan ovat syntyneet 1909-19 ja nuorin vuoden 1990 jälkeen.

Samalla Ilonen on rakentanut sukupolvien yli kulkevan perheketjun, sillä hän etsi tutkimuksen pohja-aineistoon haastateltaviksi Kannaksella syntyneitä, joilla oli lapsia ja lapsenlapsia. Neljännessä polvesta saatiin mukaan yksi haastattelu.

Kannaksella syntyneet Ilonen tapasi henkilökohtaisesti, nuorempien kanssa osa haastatteluista on saatu kirjeinä ja sähköposteina. Ilonen luokittelee tutkimusaineiston syntymävuosien mukaan seuraavasti: raatajasukupolvi (1909-28 syntyneet), evakkokoululaiset (1929-35), evakkovauvat (1936-46), uusien mahdollisuuksien sukupolvi (1947-65) ja lopulta hyvinvointiajattelun sukupolvi.

Väitöskirjan pääkysymys on, miten Kannaksen siirtokarjalaiset tekevät identiteettityötään. Sen Ilonen purkaa kahdeksi alakysymykseksi: Mitä kannakselainen identiteetti on, mitä siihen sisältyy ja miten se ilmenee? Miten kannakselainen identiteetti on säilynyt Kannaksen evakkojen elämänvaiheissa ja sukupolvissa?

Kysymyksiin Ilonen etsii ja löytää vastauksia haastateltujen kertomuksista. Niitä Ilonen purkaa ja analysoi sekä kokoaa erilaisiksi käsitteiksi kuten vaikkapa kollektiivinen kulttuuriperinne, jonka osia hänellä ovat ruokaperinne, rakennukset ja esineet, kansallispuhu ja murre.

Aluksi Ilonen esittelee eri tapoja määrittää identiteettiä, joka on tulkinnanvarainen käsite. Hän päätyy siihen, että yksilöllinen eli henkilökohtainen identiteetti rakentuu kysymysten ”kuka minä olen?” ja ”mihin kuulun?” varaan ja syntyy vuorovaikutuksessa toisten yksilöiden kanssa.

Karjalaisuus voidaan Ilosen mukaan määritellä ensiksi konkreettisten tunnusmerkkien tai käyttäytymisen tai tapojen mukaan, joita ovat objektiivinen tai sosiaalinen identiteetti. Toiseksi se voidaan määritellä omien tunteiden mukaan, jolloin kyse on subjektiivisesta identiteetistä.

Ilonen ilmoittaa tarkastelevansa yksilöidentiteettiä sekä alueidentiteetin että kulttuuri-identiteetin kautta. Siirtokarjalaisten ehkä merkittävin yhteinen identiteettikriisi liittyi evakkokokemukseen ja evakkouden jälkeen elettyyn aikaan, jossa oli mieltä järjestyttävää poikkeavuuden tunnetta, muotoilee Ilonen.

Ilonen katsoo, että kannakselaisien kokemukset poikkeavat historian valossa muissa maakunnissa eläneiden kokemuksista. Hänestä elämää järjestyttäneet kokemukset vaikuttavat sukupolvien yli. Ilonen käyttää termiä rajan imperatiivi kuvaamaan sitä asetelmaa, jossa Kannaksella on eletty kautta aikojen.

Ilosen tulkinnassa raja on eräänlainen taustaulottuvuus, joka antaa identiteettityöhön oman erikoisleimansa. Tähän rajan imperatiiviin Ilonen kytkee myös kannakselaisessa identiteetissä näkyvän isänmaallisuuden.

Samalla Ilonen korostaa, ettei Kannaksella oltu kiihkomielisen isänmaallisia kuten niillä Suomen alueilla, joissa IKL oli voimakas. Hän ottaa esiin myös sen, etteivät nykyisin rajan takana elävät tavalliset ihmiset niinkään herätä pelkoa mutta sikäläinen rikollisuus ja venäläisen yhteiskunnan suomalaisille vieraat rakennetekijät pelottavat.

Kannakselaista identiteettiä on ylläpidetty tietoisella kasvatuksella, perinnettä vaalimalla ja ylläpitämällä arvoja. Ilonen kiinnittää huomiota siihen, miten toinen polvi ei välttämättä ollut vastaanottavainen mutta lastenlapset ovat olleet alttiimpia kuulemaan juuristaan. Lisäksi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen toisen ja kolmannen

sukupolven myönteisyys kotiseutumatkoille osallistumiseen on helpottanut identiteettityötä.

Tutkimuksen haastatteluissa käy ilmi, miten kotiseuduilla käynti yhdessä vanhempien tai isovanhempien kanssa on auttanut ymmärtämään edellisen sukupolven kokemusta aivan uudesta näkökulmasta. Nuoret ovat voineet tunnetasolla eläytyä esimerkiksi isoäitinsä tunteisiin käydessään heidän kanssaan yhdessä kotipaikalla. Ilonen puhuu tunnekollektiivisuudesta ja kytkee siihen vielä kannakselaisen sukurakkauden. Ilosen termeihin kuuluu niin ikään toimintakollektiivisuus, joka käytännön tasolla ilmenee talkoina.

Ilonen arvioi oman tutkimuksensa olleen alkukartoitus kannakselaisesta identiteetistä. Hän katsoo, että tarvittaisiin syventävää ja kattavaa monitieteistä tutkimusta evakkojen elämänoloista ja selviämisestä samoin kuin evakkouden psyykkisistä vaikutuksista.

Monta muutakin tutkimusaihetta Ilonen ottaa esiin. Hän toteaa, että raja on konkreettisuutensa lisäksi myös symbolinen elementti kannakselaisten identiteetin ja identiteettityön taustalla. Raja ei ole pelkästään raja maastossa vaan etenkin vanhemman polven identiteetissä myös kollektiivinen trauma.

Mitä Suomen alkuperäinen ja nykyinen raja merkitsevät toisen ja kolmannen polven ihmisten identiteetille, senkin selvittäminen on Ilosen mukaan uusien tutkimusten tehtävä. Kuka vastaa Ilosen haasteisiin? Ehkäpä joku kolmannen tai neljännen polven kannakselaiseksi itsensä kokeva. Muille on tarjolla paljon helpompia tutkimusaiheita vaikkapa pietarilaisten opettajien sosiaalisista verkostoista.

Anne Kuorsalo

Anneli Ilonen: Rajan lapset. Identiteettityö Kannaksen evakkojen sukupolvissa. Acta Universitatis Lapponiensis 258. Rovaniemi 2013.